

Kleuterparticipatie - Kwalitatief onderzoek -

Departement Onderwijs en Vorming

Maart 2016

Vlaanderen
is onderwijs & vorming

INHOUDSOPGAVE

Inleiding.....	2
Hoofdstuk 1: Aanpak.....	3
1.1 <i>Waarom een kwalitatief onderzoek?</i>	3
1.2 <i>Verloop van het onderzoek</i>	4
Hoofdstuk 2: resultaten	5
2.1 <i>Bevindingen omtrent drempels en hefboomen van kleuterparticipatie</i>	5
2.2 <i>Vaststellingen omtrent ouders en kleuters</i>	5
2.3 <i>Vaststellingen omtrent school en middenveld</i>	8
2.4 <i>Vaststellingen omtrent beleid</i>	10
2.5 <i>Vaststellingen omtrent acties</i>	13
Hoofdstuk 3: Conclusies.....	16
3.1 <i>Inzichten met betrekking tot inschrijvingen van kleuters</i>	16
3.2 <i>Inzichten met betrekking tot aanwezigheden van kleuters</i>	18
Bijlagen.....	20
<i>Bijlage 1: Afkortingen</i>	21

INLEIDING

Vlaanderen heeft een sterke traditie van kleuteronderwijs en de meeste kinderen nemen er, ondanks het feit dat het geen leerplichtonderwijs is, ook aan deel. Toch participeert een kleine hardnekkige groep niet, weinig of onregelmatig. Onderzoek toont nochtans aan dat zo vroeg mogelijke intensieve begeleiding in een georganiseerde structuur (zoals de kleuterschool) vooral voor de sociaal zwakkeren belangrijke positieve effecten heeft, en het risico op achterstand en de achterstand zelf verkleinen¹².

Het streven naar een maximale kleuterparticipatie (zowel wat inschrijvingen als regelmatige aanwezigheid betreft), is sinds 2006 een belangrijk aandachtspunt in het Vlaams onderwijsbeleid. Deze legislatuur willen we naast een goed zicht op het profiel van de kleuter die niet is ingeschreven of onvoldoende aanwezig is, tevens directeurs, leraren, schoolbesturen, maar ook aan Centra voor Leerlingenbegeleiding, belangenverenigingen en academici en experts vragen welke oplossingen zij zelf zien voor het verhogen van de kleuterparticipatie. Het resultaat van deze kwalitatieve bevraging, vindt u in het voorliggende rapport. De resultaten zullen worden geïntegreerd in een algemeen rapport rond kleuterparticipatie, waar ook een literatuuroverzicht, kwantitatieve analyses, een oplijsting van voorafgaande acties rond kleuterparticipatie én beleidsaanbevelingen zijn opgenomen.

¹ Bellens, K. & De Fraine, B. (2012). Wat werkt? Kenmerken van effectief basisonderwijs. Acco Leuven.

² Roose, I., Pulinx, R., & Van Avermaet, P. (2014). Kleine kinderen, grote kansen. Hoe kleuterleraren leren omgaan met armoede en ongelijkheid. Brussel: Koning Boudewijnstichting in samenwerking met de Vlaamse overheid.

HOOFDSTUK 1: AANPAK

1.1 Waarom een kwalitatief onderzoek?

Op basis van een eerder uitgevoerd literatuuroverzicht en de kwantitatieve analyses³ zijn we al een stap verder in het ontdekken wat pijnpunten zijn in de huidige kleuterparticipatie in Vlaanderen. Een onderzoek is echter niet volledig als de inzichten niet besproken worden met mensen die dagdagelijks met deze problematiek geconfronteerd worden. Niet alleen kunnen zij belangrijke inzichten aanvullen, maar bestaande ook beter kaderen en verfijnen. Vandaar dat in het najaar van 2015 sterk ingezet werd op gesprekken met directeurs en kleuteronderwijzers, maar ook met vertegenwoordigers van CLB's, LOP's, belangenverenigingen, steden, onderwijsinspectie, academici en experts.

De ideeën van de verschillende betrokkenen werden verzameld tijdens focusgroepen met telkens 10 à 14 deelnemers. Een focusgroep is een formule waarbij een moderator een open en dynamisch gesprek stimuleert onder de deelnemers. De meerwaarde van een focusgroep schuilt in de interactie tussen de deelnemers, waardoor er extra informatie naar boven komt.

Naast de focusgroepen werden aanvullende gesprekken georganiseerd met de Onderwijsinspectie, de CLB-inspectie, vertegenwoordigers van de steden Gent en Antwerpen, en enkele wetenschappelijke experts voor aanvullingen van de kwantitatieve en/of kwalitatieve analyse. Aanvullingen met betrekking tot de kwantitatieve analyse (opmerkingen betreffende de beschikbaarheid van data, verfijningen en aanvullingen van analyses) die we uit de focusgroepen haalden, worden in het algemeen rapport rond kleuterparticipatie verwerkt.

In dit rapport vindt u de informatie die uit de focusgroepen en individuele gesprekken werd gedestilleerd betreffende:

- Drempels en hefboomen betreffende kleuterparticipatie
- Acties die partners kennen en/of ondernemen om kleuterparticipatie te verhogen

³ Zie interne nota's departement onderwijs en vorming, 2015

1.2 Verloop van het onderzoek

In totaal werden vier focusgroepen georganiseerd met een verschillende samenstelling die telkens kleuterinschrijvingen én kleuteraanwezigheden behandelden.

Een eerste focusgroep bestond uit academici en experts die vanuit wetenschappelijk of vanuit beleidsondersteunend oogpunt (bijvoorbeeld lokale overlegplatformen, Kind en Gezin, vertegenwoordigers van steden) reeds verscheidene jaren ervaring hebben met onderzoek omtrent de inschrijving en/of aanwezigheid van kleuters.

De andere drie focusgroepen werden samengesteld met mensen die ofwel in het kleuteronderwijs waren tewerk gesteld (kleuteronderwijzer, zorgjuf, directeur) of regelmatig met deze personeelsleden in contact kwamen (denken we maar aan een lokale medewerker van een CLB, een plaatselijke Kind en Gezin consulent enz...). Hierbij lag er een grote klemtoon op contacten met kleuters.

Van deze drie focusgroepen waren er twee samengesteld uit een aantal Vlaamse scholen, in combinatie met CLB's, LOP's en medewerkers van Kind en Gezin uit de regio's van de scholen. In de eerste focusgroep zaten vooral scholen met een hoge participatie, eventueel ondanks een hoge score op de GOK-indicatoren. In de tweede focusgroep zaten scholen met een lagere participatie, eventueel ondanks een lage score op GOK-indicatoren. Er werd rekening gehouden met een evenwichtige verdeling van onderwijsnet, schoolgrootte en regio.

Voor de vierde focusgroep werden Nederlandstalige scholen uit Brussel gecontacteerd. Ook hier werd gekeken naar het onderwijsnet, de schoolgrootte en het aantikken op de verscheidene GOK-indicatoren.

HOOFDSTUK 2: RESULTATEN

2.1 Bevindingen omtrent drempels en hefboomen van kleuterparticipatie

Doorheen de focusgroepen kregen we diverse drempels en hefboomen omtrent kleuterparticipatie aangereikt. We hebben deze voor het leesgemak en de overzichtelijkheid geclusterd in drie grote groepen waarbij aandacht is voor inschrijvingen en aanwezigheid:

- (1) Vaststellingen over ouders en kleuters
- (2) Vaststellingen over school en middenveld
- (3) Vaststellingen over beleid

Voor elk actieterrein bleken er tevens heel specifieke aandachtspunten te zijn voor de Brusselse context. Om deze reden zal in de volgende paragrafen Brussel ook apart vermeld worden.

We willen er tevens de aandacht op vestigen dat wat in dit hoofdstuk aan bod komt een weergave is van de drempels en hefboomen die in hoofde van de gesprekspartners geformuleerd werden. Dit zijn met andere woorden hun meningen en worden vanuit dit oogpunt neergeschreven. Dit neemt niet weg dat u zult merken dat veel inzichten samenlopen met conclusies uit (inter)nationaal onderzoek en als dusdanig wel degelijk aangeven wat belangrijk is en onze aandacht verdient. Ook vindt u in dit hoofdstuk de bedenkingen van meerdere gesprekspartners en niet de stellingen die slechts één individu naar voren bracht, waardoor we kunnen stellen dat algemene en geen unieke bedenkingen omtrent kleuterparticipatie aan bod komen.

2.2 Vaststellingen omtrent ouders en kleuters

Wanneer gepeild wordt naar drempels en hefboomen omtrent kleuterparticipatie, wordt in eerste instantie betrokkenheid van ouder en betrokkenheid van de kleuter zelf naar voren geschoven.

Wat **ouderbetrokkenheid** betreft, is het volgens de respondenten van dit onderzoek essentieel dat ouders voor de eigenlijke instapmogelijkheid van hun kind bereikt worden om hen omtrent het belang van kleuteronderwijs te informeren. Nu gebeurt dit vaak te laat, of onvolledig, wat zorgt voor een restgroep aan niet-

deelnemende kleuters. Een ongekende wereld blijft een ongeliefde wereld, zo melden verschillende gesprekspartners. Voorafgaand aan kleuteronderwijs is het belangrijk dat ouders weten wat kleuteronderwijs inhoudt, dit door persoonlijke contacten met bijvoorbeeld Kind en Gezin, gemeenten, scholen, maar ook door middel van brieven en een goed uitgebouwde website. Immers, het kleuteronderwijs wordt door ouders gezien als een zeer grote breuk met de veilige thuis en opvangmogelijkheden. Meer kennis omtrent en ervaring met kleuteronderwijs, zorgt voor empowerment en stimuleert deelname. Ook de eigenlijke inschrijfmodaliteiten kunnen volgens de aanwezige gesprekspartners een drempel zijn. Er wordt aangegeven dat, in die gemeenten waar men voor het inschrijven moet aanmelden, ouders niet steeds tijdig over informatie omtrent de online aanmeldings- en inschrijfmodaliteiten beschikken.

Het verhaal van ouderbetrokkenheid blijft een verhaal van **communicatie**. Het begint voor de instap in de kleuterklas en blijft het gehele kleuteronderwijs belangrijk. Dit is niet alleen een hulpmiddel om de instap van kleuters te verbeteren, maar tevens een stimulans voor de verdere aanwezigheid van kleuters doorheen het kleuteronderwijs. Frequentie contacten, bij voorkeur face-to-face aan de schoolpoort door de kleuteronderwijzer met de ouders zijn volgens onze gesprekspartners het effectiefst om ouderbetrokkenheid ook doorheen het kleuteronderwijs te verzekeren. Naast de kleuteronderwijzer zien we in de gegeven voorbeelden dat ook de directie en zorgverantwoordelijken een rol te vervullen hebben in het bereiken van ouders, net als een ouderraad, CLB-medewerkers en consulenten van Kind en Gezin. Echter, deze hebben vooral een ondersteunende of informerende rol. De kleuteronderwijzer is en blijft de spilfiguur in dit verhaal.

De gesprekspartners in het kwalitatief onderzoek geven tevens aan dat **diverse doelgroepen een diverse aanpak vergen om hen voor de kleuterschool te sensibiliseren**. Immers, de reden van niet-inschrijving of afwezigheid kan verschillen naargelang een specifieke problematiek. Deze problematieken zijn te herleiden tot verschillen in SES, taal en cultuur en specifieke welzijnsproblematieken (drugs, geweld en verwaarlozing). Veel moeders met een lage SES en/of die werkloos zijn, zorgen thuis voor de kinderen en zijn niet geneigd hun kinderen vroeg in het kleuteronderwijs te laten instromen. Ook geven de partners aan dat ouders met een lage SES vaak fatalistisch reageren (dit is niets voor mijn kind, die kan dat toch niet aan). Ouders met een hoge SES daarentegen vinden een voltijdse aanwezigheid in het kleuteronderwijs niet essentieel en laten meer luxeverzuim optekenen. Een mooi voorbeeld hiervan uit de focusgesprekken zijn de beduidend hogere afwezigheidscijfers in bakfietswijken in Antwerpen. Ook taalbarrières kunnen de

ouderbetrokkenheid fel verzwakken onder meer omdat de nodige informatie niet duidelijk is. Verschillende culturen hechten ook een verschillend belang aan kleuterparticipatie. Vooral wanneer het in hun land van oorsprong niet wordt ingericht, staan ouders er minder positief tegenover. Andere culturen hebben een andere visie op levensstijl en tijdsbeleving wat soms botst met de structuur en de organisatie van het Vlaamse kleuteronderwijs (bv. Nederlanders sturen kinderen pas op vijfjarige leeftijd naar school, Turkse ouders nemen een deel van september/juni om naar familie te gaan). Ook dit zorgt voor een minder inschrijvingen en een hogere afwezigheid. Toch vinden ouders met een vreemde nationaliteit het zeer belangrijk dat hun kinderen een betere scholing en bijgevolg betere toekomstperspectieven krijgen dan zichzelf. Tenslotte geven de respondenten aan dat er een restgroep van niet-ingeschreven of frequent afwezige kleuters bestaat omwille van specifieke problematieken in de gezinssituatie zoals alcohol- of drugsmisbruik, geweld en verwaarlozing. Het blijft zeer moeilijk om deze ouders te bereiken. Er wordt opgemerkt dat een te grote aandacht op communicatie en betrokkenheid inzake kleuterparticipatie deze ouders ertoe beweegt zich nog verder af te schermen om de gezinsproblematieken binnenskamers te kunnen houden.

De gesprekspartners geven aan dat de oplossing erin ligt frequent en tijdig met ouders en kleuters te communiceren op een gelijkwaardige manier. Om dit te realiseren, moet men zich als kleuteronderwijzer kunnen inleven in de leefwereld van verschillende doelgroepen en hun voorkeuren. Zo kan men bijvoorbeeld rekening houden met taalbarrières door op bepaalde tijdstippen een tolk te voorzien op school, cultuurverschillen verkleinen door de ouderraad uit te breiden zodat die niet meer zoals vandaag voornamelijk bestaat uit blanke middenklasse-ouders, thuistaalprojecten voorzien, verteltassen, brugfiguren enz... .

Naast ouderbetrokkenheid is er volgens de gesprekspartners nood aan meer ondersteuning inzake de emotionele en fysieke zorg van de kleuter, met name de **kleuterbetrokkenheid**. De respondenten geven aan dat als er aandacht is voor het fysieke welbevinden van kleuters (zindelijkheidstraining, middagdutjes, aparte speelplaats voor de allerkleinsten ...) alsook mogelijkheden voorzien worden om kleuters kleuter te laten zijn en hun nieuwsgierigheid op diverse manieren te prikkelen (uitstappen, didactisch materiaal, ...),

dit bij ouders de brug naar kleuteronderwijs verkleint. Kleinschalig Vlaams onderzoek⁴ heeft uitgewezen dat ouders het belang van kleuteronderwijs vaak wel inzien maar met veel vragen zitten naar zorg. In Antwerpen zien we dat scholen die veel aandacht hebben voor het zorgaspect, het hoogst scoren op aanwezigheid. Enkele respondenten geven aan dat het risico bestaat dat wanneer geen school in de nabijheid aanwezig is, waar aandacht is voor zorgnoden in het eerste jaar kleuteronderwijs, er later wordt ingestapt.

Wat **ouderbetrokkenheid specifiek in Brussel** betreft wordt door de gesprekspartners aangegeven dat onderwijs in Brussel vaak een zeer negatieve beeldvorming kent bij ouders. Er wordt wel genuanceerd dat het Nederlandstalig onderwijs een betere reputatie geniet dan het Franstalig onderwijs en ouders in vergelijking daarmee een grotere ouderbetrokkenheid laten optekenen (dit wordt bevestigd door aanwezigheidscijfers van kleuters in Nederlandstalig onderwijs in Brussel). Niettegenstaande dit positieve signaal is er een vlucht van inschrijvingen van kinderen naar de randgemeenten en buiten Brussel.

2.3 Vaststellingen omtrent school en middenveld

Naast drempels en hefboomen die rechtstreeks gelinkt kunnen worden aan de ouders en de kinderen, is de hoge kleuterparticipatie te danken aan verscheidene partners die kleuteronderwijs vorm geven. In eerste instantie is dit de school en het schoolpersoneel.

Tijdens de focusgroepen en de gesprekken met experts is het vooral **een gedragen en transparant beleid** omtrent kleuterparticipatie dat als hefboom functioneert om kleuters naar school te krijgen en hen ook daar te houden. De gesprekspartners geven aan dat de rol van de kleuteronderwijzer van cruciaal belang is. Een meer ervaren kleuteronderwijzer in het instapjaar, het voorzien van mentoring van beginnend kleuterpersoneel voornamelijk in functie van ouderbetrokkenheid, de duojob met de zorgleerkracht, ... het zijn slechts enkele aspecten die de aanwezigheid van kleuters op school kunnen bevorderen. Hierbij dient een kleuteronderwijzer steeds attent te zijn voor de zorgnoden van de kleuters. Binnen de school dient volgens de gesprekspartners tevens een leergemeenschap gecreëerd te worden waar teamoverleg op geregelde tijdstippen

⁴ Vandenbroeck, M., De Stercke, N., & Gobeyn, H. (2013). What if the Rich Child has Poor Parents? The relationship from a Flemish perspective. In P. Moss (Ed.), *Early Childhood and Compulsory Education. Conceptualising the relationship*. (pp. 174-192). London: Routledge.

georganiseerd wordt en informatie en nascholingen gedeeld worden. Tevens geven de respondenten aan dat een plan omtrent de klasinrichting deel dient uit te maken van het schoolbeleid. Zo kan men, indien dit mogelijk is, ervoor opteren te werken met kleinere klassen, of andere vormen van klassamenstelling hanteren (bv. gemengde leeftijdsgroepen). Het beleid van een school gaat verder dan de rol van de kleuteronderwijzer en de klasorganisatie. Bij de vormgeving wordt immers rekening gehouden met de specifieke context van elke school: de leerlingenpopulatie (verschillende nationaliteiten, taalproblematies, enz...), de buurt, de grootstedelijke context, de ligging enz... . Ook hier kunnen creatieve projecten een plaats krijgen. Het mee betrekken van ouders in de ouderraad en schoolevenementen zorgt voor een betere samenwerking tussen school en ouders, maar ook andere acties zijn mogelijk. Zo werd in één focusgroep aangegeven dat in een school, die moeilijker bereikbaar was en waar aanwezigheidscijfers terugliepen, een schoolvervoerplan werd opgesteld om kleuters in groep naar de school te krijgen (onder meer via carpoolen). Ook dit kan bijdragen tot een hogere kleuterparticipatie.

In het verhogen van participatie staan scholen voor dezelfde uitdagingen. Het is volgens de respondenten alsook de onderwijsinspectie wenselijk dat er **meer samenwerking tussen scholen** georganiseerd wordt. Dit kan tussen scholen in eenzelfde buurt/gemeente of scholen in een scholengemeenschap. Hierover bestaan enkele goede praktijkvoorbeelden waarbij informatie over nascholingen wordt uitgewisseld en gezamenlijke acties uitgewerkt worden en brugfiguren worden ingezet. Een mogelijke ondersteuning hierbij is een coördinator kleuterparticipatie op niveau van een scholengemeenschap, zoals binnen een focusgroep als voorbeeld werd aangehaald. Deze coördinator kleuterparticipatie is verantwoordelijk voor de opvolging van afwezigheden binnen één scholengemeenschap. Zij organiseert mee acties en campagnes over scholen heen en verspreidt sensibiliserend materiaal. Haar rol bestaat erin processen in scholen te ondersteunen maar niet in scholen mee te draaien. Er is, volgens de gesprekspartners, een grote flexibiliteit in het takenpakket van een dergelijke coördinator mogelijk. Er wordt tevens voorgesteld uitwisseling van acties ter verbetering van kleuterparticipatie niet te beperken tot één net.

Naast samenwerking binnen en tussen scholen, is er ook **een ruime samenwerking met derden** te detecteren. De respondenten geven mee dat derden voornamelijk ouders informeren en ondersteunen ten voordele van het aanmelden en inschrijven van kleuters, terwijl scholen een grotere rol vervullen in het verhogen en stabiliseren van de

aanwezigheden. Opvallend bij de gesprekpartners is het beperkt aantal partners die gekend zijn als ondersteunende derden. Kind en Gezin en CLB worden het meest vermeld, alsook samenwerking met de LOP's. Er wordt aangegeven dat binnen deze organisaties een groot verloop is van deskundig personeel, wat nefast is voor de continuering van projecten op langere termijn. Ook wordt vermeld dat meer samenwerking gewenst is (met bijvoorbeeld welzijnsorganisaties en schoolopbouwwerk) en deze makkelijker geïnitieerd wordt als deze organisaties naar de scholen zelf komen. Omtrent de Centra Leerlingenbegeleiding wordt tenslotte door de CLB-Inspectie aangegeven dat kleuterparticipatie niet prioritair is in hun werking en door de belasting van andere activiteiten, hier minder taken actief rond opgenomen worden. De CLB worden wel vaak betrokken op initiatief van de scholen.

Specifiek voor Brussel werden er heel wat bijzonderheden door de gesprekpartners meegegeven. Zo blijken startende kleuteronderwijzers, door het negatieve imago van het Brussels onderwijs, minder geneigd in te stromen in het kleuteronderwijs, wat voor problemen zorgt voor het voorzien van een continu kwaliteitsvol kleuteronderwijs. Deze kleuteronderwijzers veranderen, in verhouding met Vlaamse leerkrachten, ook vlugger van school. Wat samenwerking betreft, wordt aangegeven dat het Nederlandstalig onderwijs voordelen te halen heeft uit samenwerking met het Franstalig onderwijs, via bijvoorbeeld het uitwisselen van goede praktijkvoorbeelden en delen van infrastructuur, maar dit lukt nu slechts sporadisch. In Brussel verloopt de samenwerking met Kind en Gezin daarentegen wel optimaal, aldus de respondenten. Kind en Gezin gaat bijvoorbeeld systematisch in hun dossiers na of ouders al dan niet zonder hulp de aanmelding van de kleuters kunnen doen. Weinig opmerkingen werden geformuleerd omtrent samenwerking met het Onderwijscentrum Brussel. Ook hier werd door de respondenten een opportuniteit naar samenwerking aangegeven.

2.4 Vaststellingen omtrent beleid

Hefbomen en drempels omtrent kleuterparticipatie zijn niet terug te brengen tot ouders, kleuters, scholen en derden. Ook de overheid heeft een rol te vervullen om kleuteronderwijs verder te stimuleren. Hieromtrent zijn diverse aandachtspunten binnen de focusgroepen geformuleerd.

Een eerste betreft **het belang van data** en de beperkingen die ermee gepaard gaan. Om een probleem te kunnen aanpakken, is er in eerste instantie zicht nodig op de omvang en

de specificiteit van het probleem. Over een bepaalde groep kleuters ontbreekt er echter essentiële informatie omtrent kleuterparticipatie, zowel binnen de onderwijsadministratie als Kind en Gezin.

Het ontbreken van data omtrent inschrijvingen kan te maken hebben met specifieke databeperkingen zoals het niet hebben van een rijksregisternummer, het niet meer wonen in Vlaanderen, enz... . Een andere beperking omtrent inschrijvingscijfers is, volgens de gesprekpartners, de limieten die privacy creëren voor het opvolgen van kleuters. Zo is het voor scholen niet duidelijk of en waar er nog niet-ingeschreven kleuters zijn.

Wanneer specifiek de aanwezigheidscijfers bekeken worden, geven de gesprekpartners aan dat beperkingen hier te maken hebben met enerzijds de dataleveranciers, in vele gevallen de kleuteronderwijzers en anderzijds de softwaresystemen waarin de data ingegeven worden. Er bestaan geen uniforme afspraken over het ingeven van aan- of afwezigheidscijfers waardoor dit binnen de school of tussen scholen onderling op een verschillende manier gebeurt. Er was een kleine verbetering na invoering van de taalproef en gerelateerde registratieplicht, waarvoor in sommige scholengroepen onder meer bijscholingen werden georganiseerd. Ook de verschillende softwaresystemen zorgen voor andere cijfers: zo worden aan- of afwezigheden vaak automatisch gegenereerd wat tot over- of onderschattingen van het cijfermateriaal kan leiden.

Ondanks de beperkingen, zijn er wel lessen te trekken uit de cijfers. Cijfers mogen echter niet blijven steken in descriptieve analyses, maar moeten in hun specifieke context uitgediept en verklaard worden. De gesprekpartners zijn vragende partij voor een betere en snellere ontsluiting van data, onder meer via schoolfeedback, zodat het intern beleid erop afgestemd kan worden.

Een ander veel voorkomend gespreksonderwerp binnen de focusgroepen is **het inschrijvingsbeleid** en daaraan gekoppelde vrije schoolkeuze. Een mogelijke hindernis voor inschrijving van kleuters is het gegeven dat kleuters niet steeds naar de keuzeschool van de ouders kunnen. Dit fnuikt hun betrokkenheid, en kan leiden tot shopgedrag. Dit fenomeen wordt door de focusgroepleden gesignaleerd in gemeenten waar er een capaciteitsdruk is. Het inschrijvingsbeleid op zich wordt vanuit het onderwijslandschap niet in vraag gesteld, een volledige vrije keuze zou de segregatie doen toenemen, denken de respondenten. Er is wel een vraag om de schoolkeuze en de aanmelding voor inschrijving toegankelijker te maken. Dit zowel voor de ouders als voor de scholen zelf. Voor ouders zijn er verschillende hinderpalen: vooral in grootsteden moet er zeer vroeg ingeschreven worden (soms voor de eerste verjaardag van de kleuter) en online, wat niet evident is. Ook is het voor ouders onduidelijk wanneer men effectief ingeschreven is of

nog op een wachtlijst staat. Deze problematiek kan niet los gezien worden van het capaciteitsprobleem in Vlaanderen en Brussel. Er is nood aan het verbeteren van de huidige schoolinfrastructuur en het voorzien van extra schoolgebouwen. De gesprekspartners geven aan dat kleuters onvoldoende fysieke ruimte hebben en er een grote discrepantie blijft bestaan tussen het aantal geboortes en plaatsen in het kleuteronderwijs. Er is ook heel wat onduidelijkheid bij de respondenten over de grootte van die discrepanties in de verschillende Vlaamse regio's.

Een rode draad doorheen de focusgroepen en de gesprekken met experts is de **essentiële rol van kleuteronderwijzers** in het verhogen van kleuterparticipatie. Echter, tegelijk wordt aangegeven dat het belang van deze rol onderbelicht wordt, zowel in de initiële opleiding als in de nascholingen. Zo worden beginnende kleuteronderwijzers vaak bij de jongste leeftijdsgroepen gezet terwijl daar ervaren kleuteronderwijzers nodig zijn die aandacht hebben voor ouderbetrokkenheid en inzicht in de verschillende problematieken. De gesprekspartners vragen daarom een verbetering van de initiële opleiding en aandacht voor het profiel van instromende kleuteronderwijzers. Daarnaast wensen ze binnen de scholen meer mogelijkheden rond mentoring en gerichte nascholingen benut zien. Een ander vooropgesteld aandachtspunt is dat kleuteronderwijzers voor specifieke kleuterexpertise beroep moeten kunnen doen op de PBD's.

12

Algemeen geven de gesprekspartners aan dat het verhogen van de kleuterparticipatie, zowel inschrijving als aanwezigheid, onlosmakelijk verbonden is met de **kwaliteit van onderwijs**. Dit primeert bovenop kwantiteit. Hoewel enkele aanwezigen een verlaging van de leerplicht naar voren schuiven (met één jaar), is er consensus dat dit geen zin heeft als er geen aandacht is voor alle voorafgaande aandachtspunten. Om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, vragen de deelnemers aan de focusgroepen financiële middelen voor zorgomkadering, infrastructuur, meer mentoren en kinderverzorgers. Ook meer financiële middelen voor acties gefocust op anderstalige kleuters en ouders (OKAN) worden gevraagd.

Specifiek voor Brussel zijn er beduidend meer problemen betreffende de beschikbare data. Zo blijft men onvoldoende zicht hebben op de groep niet-ingeschrevenen. Ook de specificiteit van de Brusselse context kan, volgens de gesprekspartners, binnen de initiële lerarenopleiding en de nascholingen meer en beter aan bod komen.

2.5 Vaststellingen omtrent acties

In het verleden vonden verscheidene acties plaats om kleuterparticipatie te bevorderen⁵. Een kantelmoment hierbij was het schooljaar 2007-2008, **het Jaar van de Kleuter**. Vijf maatregelen werden toen ingevoerd om het kleuteronderwijs te versterken. Wat het bevorderen van de aanwezigheden betreft kregen scholen sneller bijkomende lestijden voor de instappende kleuters en extra GOK-lestijden, kregen scholengemeenschappen extra zorguren om een actief beleid rond kleuterparticipatie uit te stippelen, kwam er een intensieve begeleiding voor kleuteronderwijzers die veel niet-Nederlandstalige kleuters in hun klas hebben en werd een minimale aanwezigheid een voorwaarde voor het ontvangen van een schooltoelage. Daarnaast werd de aanwezigheid in de laatste kleuterklas gestimuleerd door aan een voldoende aanwezigheid automatische toegang tot het eerste leerjaar te koppelen. Kleuters die onvoldoende aanwezig waren moesten een aantal schooljaren een taalproef afleggen. Sinds schooljaar 2014-2015 beslist de klassenraad of een zesjarige die onvoldoende aanwezig was in de kleuterklas mag starten in het eerste leerjaar.

Sinds 2007 zijn meerdere initiatieven rond de bevordering van kleuterparticipatie opgestart of lopende. Dit gebeurde in **samenwerking met andere partners** waaronder Kind & Gezin, Agodi, de LOP's, gemeenten, SNPB, CLB's, PBD's, LOP's, onthaalbureaus, klassen NT2, integratiediensten, OCMW's, verenigingen waar armen het woord nemen,...

Er werd in de focusgroepen en de gesprekken met experts gepolst naar acties die sinds 2007, het Jaar van de Kleuter, werden georganiseerd. Daaruit bleek dat respondenten zich weinig tot geen acties konden herinneren. Als reden werd onder meer het grote verloop van kleuteronderwijzers en directies, een onvoldoende doorstroom van informatie vanuit LOP/directie naar kleuteronderwijzers en een groot verloop van personeelsleden in LOP's, CLB's en PBD's aangegeven. Bij een verdere bespreking werden de aanwezigheid van meer lestijden en zorguren voor scholen en specifieke acties zoals de rijdende kleuterschool en de taalproef genoemd. Er werd vanuit de diverse gesprekpartners aangegeven dat een ruime sensibilisering omtrent kleuterparticipatie naar alle ouders toe, een positieve meerwaarde kan kennen.

⁵ Zie interne nota 'Inventaris van de Acties', departement Onderwijs en Vorming, 2015

Wanneer gevraagd werd naar gekende en succesvolle acties, werden vooral acties vanuit de eigen of één specifieke school naar voren gebracht. Het organiseren van feesten, uitstappen, participatieklassen en contactmomenten zoals knutsel- en spelletjesdagen met ouders van kleuters binnen en buiten de schooluren wordt meermaals aangehaald. Hierbij dient er aandacht te zijn voor de specifieke ouderdoelgroepen naar vorm van contact en tijdstip van contact. Vaak worden oudercontacten gekoppeld aan rapporten en wordt er opvang voor de kleuters voorzien. Op die manier wordt het contact tussen ouders en de school bevorderd. De gesprekpartners geven aan dat ook ludieke acties een positief effect kunnen hebben op participatie. Zo wordt soms gewerkt met stickers voor kindjes die op tijd aanwezig zijn en een bord met excuses van laatkomers op de speelplaats.

Niet alleen acties georganiseerd door de school zelf maar acties georganiseerd door of met intermediairen worden tijdens de focusgroepen en gesprekken aangehaald. Daarbij valt op dat steeds dezelfde partners terugkomen. De gesprekpartners geven aan dat bredeschoolinitiatieven in de toekomst een verschil kunnen maken. Door ouders en kinderen via het kleuteronderwijs in contact te brengen met andere initiatieven, wordt de kloof tussen de thuissituatie en de 'vreemde school' terug kleiner.

Een greep uit enkele acties die aan bod kwamen tijdens de focusgroepen:

o Supersim: Ouders krijgen bij de tweede verjaardag van hun kind een verjaardagskaartje met de uitnodiging om hun kind naar het kleuteronderwijs te sturen. Bij de verjaardagskaart zit een uitnodiging om een gratis "Ik mag naar school-doo" op te halen. Wanneer het kindje ingeschreven is in de kleuterschool, krijgt het een Super Sim-rugzakje om mee naar school te gaan. Op die manier krijgen de ouders op een aantrekkelijke manier informatie over het kleuteronderwijs. Als de kinderen vaak afwezig zijn, krijgen ze een 'we-missen-je'-kaartje. Indien nodig, komt er een medewerker van Kind & Gezin of een brugfiguur langs op huisbezoek. De focusgroepleden geven aan dat de informatie verkregen via Supersim de drempel voor ouders verlaagt.

<http://www.vlaandereninactie.be/projecten/super-sim>

o Vroege vogels en Uiltjes (VGC): Via affiches, stickers, posters, tattoos,... worden ouders gestimuleerd om hun kinderen (vanaf 2,5 jaar) elke dag op tijd naar school te brengen. Deze 'Vroege vogels' strijken neer in alle Brusselse Nederlandstalige kleuter- en lagere scholen, consultatiebureaus, kinderdagverblijven én bij de kinderen thuis. De

focusgroepleden geven aan dat boekjes en affiches door scholen meegegeven worden aan ouders die hun kinderen niet of te laat naar school brengen.

<http://www.onderwijsinbrussel.be/node/10631>

o Verteltassen in het kleuteronderwijs (LOP): Een verteltas is een tas waarin voor ouders en kinderen interactief materiaal verzameld wordt (een informatief boek, een educatief spelletje, een cd, attributen, een feedbackschriftje,...) met de bedoeling het ouders te betrekken bij het onderwijs en bij de ontwikkeling van hun kind. Daarnaast dragen de verteltassen bij aan integratie en maatschappelijke participatie.

o Ontmoetingsavonden met ouders (Huizen van het Nederlands): Het is niet steeds evident voor basisscholen om anderstalige ouders bij hun werking en dagelijkse activiteiten te betrekken. Huizen van het Nederlands, gericht op taalbevordering onder meer bij anderstalige ouders, slaan regelmatig de handen in elkaar met onderwijspartners om de ouderbetrokkenheid te verhogen. Voorbeelden zijn oudercafés, alsook een brochure en inspiratieboek voor scholen en kleuteronderwijzers.

o Brede schoolinitiatieven: Een Brede School is een samenwerkingsverband tussen verschillende sectoren. Hierbij werken één of meerdere scholen samen met andere partners aan een brede leer- en leefomgeving in de vrije tijd en op school. Dit met als doel het creëren van maximale ontwikkelingskansen voor alle kinderen en jongeren. Ook voor kleuters worden brede school initiatieven ontwikkeld. Dergelijke acties zijn een belangrijke kennismaking met mogelijkheden van onderwijs en vorming voor kleuters en hun ouders. Zo worden voor kleuters sport-, dans en muziekactiviteiten ingericht terwijl de ouders kunnen gebruik maken van oudercafés, Nederlandse les en conversatietafels.

Een voorbeeld: <http://www.bredeschoolbrussel.be/debredestroom/#>

o Projecten schoolopbouwwerk: Gericht op het bevorderen van het contact tussen school, ouders en buurt hebben deze projecten een impact op kansarme ouders. Zij organiseren verschillende initiatieven zoals het samenbrengen van ouders en kleuteronderwijzers, begeleiden van ouders naar de plaatselijke kruidenier, het organiseren van spelotheken, het introduceren van ouders in plaatselijke verenigingen.

HOOFDSTUK 3: CONCLUSIES

Dit kwalitatief onderzoek gaf ons de mogelijkheid dieper te graven in de redenen van de redenen van de huidige participatiecijfers van kleuters: welke kleuters zijn niet of later ingeschreven en onvoldoende aanwezig, en waarom. Het is duidelijk dat deze kleuters niet onder één noemer te vatten zijn en er verschillende groepen kunnen onderscheiden worden, afhankelijk van de nationaliteit, thuistaal, SES ouders, woonplaats enz....

Nuances, drempels, hefboomen en mogelijke oplossingen die tijdens de focusgroepen en de gesprekken met experts naar voren kwamen, geven aan dat het verbeteren van kleuterparticipatie gelinkt kan worden aan het verbeteren van de communicatie en de verbondenheid tussen school, ouders en kleuters met specifieke aandacht voor nationaliteit, culturele verschillen, taal en socio-economische status van ouders en de fysieke en emotionele zorg van kleuters.

Dit krijgen scholen niet alleen gedaan en is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van verschillende partners: de overheid, de CLB, LOP's, Kind en Gezin, intermediairen, lerarenopleidingen, ouders en kinderen.

16

In dit gedeelte staan de voornaamste inzichten uit het kwalitatieve onderzoek..

3.1 Inzichten met betrekking tot inschrijvingen van kleuters

- Inschrijvingen kunnen verhoogd worden wanneer getracht wordt de ouderbetrokkenheid te verhogen nog voor de eigenlijke instapleeftijd van de kleuter. Door de kloof tussen de thuissituatie en de schoolpraktijk te verkleinen, zijn ouders meer geneigd hun kinderen in te schrijven.
- Ouderbetrokkenheid verhogen dient bij voorkeur te gebeuren door persoonlijke contacten met bijvoorbeeld Kind en Gezin, gemeenten, scholen. Ook bredeschoolinitiatieven kunnen de kennismaking met het kleuteronderwijs bewerkstelligen. Bij alle contacten met ouders dient er aandacht te zijn voor de specifieke SES, taal, nationaliteit en cultuur van elke ouder. Tevens dient er aandacht te zijn voor mogelijke welzijnsproblematieken (drugs, geweld en verwaarlozing). Daarnaast geven gesprekspartners weer dat het belang van

kleuterparticipatie doorlopend moet gecommuniceerd worden (bv. via informatiepakketten).

- Aandacht voor zorgnoden van kleuters blijkt een belangrijke bekommernis te zijn van ouders. Het niet-zindelijk zijn van de kleuter bijvoorbeeld of scholen die de mogelijkheid niet aanbieden instappertjes te slapen te leggen, kan ouders ervan weerhouden hun kind in te schrijven. Ook zorgen over het middageten en de speelplaats zijn voor ouders van de allerjongsten een reden om ze niet in te schrijven.
- De online inschrijfmodaliteiten zijn vaak een drempel voor ouders. Hiervoor is bijkomende ondersteuning nodig.
- Het verbeteren van kleuterparticipatie gaat gepaard met het verbeteren van de huidige schoolinfrastructuur en het voorzien van extra schoolgebouwen.
- Scholen met een gedragen en transparant beleid gericht op het creëren van een hogere ouder- en kleuterbetrokkenheid (bv. opendeurdagen voor ouders en kleuters die zich in de periode van aanmelding bevinden) en met aandacht voor zorgnoden (bv. met betrekking tot zindelijkheid, slapen, de schoolplaats), zien een hogere instroom van kleuters.
- Een goed schoolbeleid is gebaat bij het uitwerken van partnerschappen met onder andere partnerscholen, scholengemeenschappen, gemeenten, Kind en Gezin, welzijnsorganisaties... , gericht op het vinden van het potentieel kleuterpubliek in de buurt en het bevorderen van inschrijvingen.
- Een gedragen en transparant beleid gericht op ouder- en kleuterbetrokkenheid wordt ondersteund door toegankelijke data omtrent de inschrijvingen van kleuters in de eigen school en referentiescholen (scholen met een gelijkaardig leerlingenpubliek).
- Initiatieven rond het verhogen van kleuterinschrijvingen zijn gebaat bij het voorzien van voldoende werkings- en personeelsmiddelen.

- Wat betreft inschrijvingsgegevens ontbreekt data over kinderen die niet geregistreerd staan in het Rijksregister. Dit is vooral een probleem in de grootsteden (Brussel, Gent en Antwerpen).

3.2 Inzichten met betrekking tot aanwezigheden van kleuters

- Om aanwezigheden van kleuters te verhogen, dient de ouderbetrokkenheid doorheen het gehele kleuteronderwijs gestimuleerd te worden. Frequentie contacten, bij voorkeur face-to-face contacten aan de schoolpoort door de kleuteronderwijzers, zijn volgens onze gesprekpartners het effectiefst om ouderbetrokkenheid ook doorheen het kleuteronderwijs te verzekeren. Hierbij dient aandacht te zijn voor de specifieke SES, taal, nationaliteit en cultuur en mogelijke welzijnsproblematieken (drugs, geweld en verwaarlozing) van elke ouder.
- Scholen met een gedragen en transparant beleid met aandacht voor fysieke en contacten tussen school en ouders (bv. oudercafés, schoolfeesten, evenementen gericht op het leren kennen van de cultuur van de ouders), zorgnoden (bv. met betrekking tot zindelijkheid, slapen, de schoolplaats) en de eigenlijke klaspraktijk (aandacht voor interactief didactische en agogische technieken afgestemd op de leefwereld van de kleuter), verhogen de ouder- en kleuterbetrokkenheid, wat leidt tot verhoogde aanwezigheidscijfers van kleuters.
- Scholen hebben baat bij het uitwerken van partnerschappen met andere scholen, scholengemeenschappen, gemeenten, LOP's, CLB, ... , gericht op het vinden van het verhogen en stabiliseren van de aanwezigheid van kleuters.
- Een gedragen en transparant beleid uitwerken gericht op ouder- en kleuterbetrokkenheid is gebaat bij de toegankelijkheid van data omtrent de aanwezigheden van kleuters in de eigen school en referentiescholen (scholen met een gelijkaardig leerlingenpubliek).
- De gesprekpartners geven aan dat de rol van de kleuteronderwijzer in het verhogen van de ouderbetrokkenheid, en dus indirect op kleuteraanwezigheid, centraal staat. Diverse randvoorwaarden spelen een rol: een goede initiële lerarenopleiding, startbegeleiding, lerende netwerken onder kleuteronderwijzers en nascholing omtrent kleuterproblematieken (bv. zorgnoden) en omgaan met ouders

(met aandacht voor communicatie, taal, nationaliteit en kansarmoede). De scholen signaleren een nood aan tijd, in lesvrije momenten, om daaraan te werken.

- Scholen signaleren een behoefte aan ondersteuning tot in de klas, experten die komen observeren, bespreken en demonstreren. CLB's blijven investeren in het sensibiliseren, informeren en vormen van medewerkers om een goede basishouding ten aanzien van kansarmen en anderstaligen te creëren. Initiatieven die bijdragen tot een verbeterde kleuteraanwezigheid zoals bijvoorbeeld specifieke zorgomkadering, mentoren en kinderverzorgers in kleuteronderwijs werden door de scholen genoemd als waardevol.
- Er is geen uniforme invoering van de aanwezigheidsgegevens vanuit de scholen naar de administratieve databanken. Dit heeft te maken met de diversiteit aan wijzen waarop kleuteronderwijzers data ingeven, als de specificiteit van de softwarepakketten die kleuteronderwijzers hiervoor gebruiken.
- Respondenten kunnen zich weinig tot geen acties, opgezet sinds het Jaar van de Kleuter, omtrent het verhogen van aanwezigheid, herinneren. Wanneer gevraagd werd naar gekende en succesvolle acties, werden vooral acties vanuit de eigen of één specifieke school naar voren gebracht.

BIJLAGEN

- Bijlage 1: Afkortingen
- Bijlage 2: Verslagen van de focusgroepen

Bijlage 1: Afkortingen

AgODi	Agentschap voor Onderwijsdiensten
CAW	Centrum Algemeen Welzijnswerk
CLB	Centrum voor leerlingenbegeleiding
GOK	Gelijke onderwijskansen
LOP	Lokaal Overlegplatform
NT2	Nederlands tweede taal
PBD	Pedagogische begeleidingsdienst
SES	Socio-Economische Status
SNPB	Samenwerkingsverband Netgebonden Pedagogische Begeleidingsdiensten
Taalproef	Een taaltest voor vijf- of zesjarigen die onvoldoende aanwezig (minder dan 220 halve dagen) waren in de derde kleuterklas voor ze naar lager onderwijs mogen overstappen (enkel afgenomen van 2010- 2014)
VGC	Vlaamse Gemeenschapscommissie

Departement Onderwijs en Vorming
Koning Albert II laan 15
1210 Brussel
<http://www.ond.vlaanderen.be/>